

a könyvtármúzeum lépcsőjén állnak a Juhász Gyulát megtisztelő összegyűlteket.

A könyv stílusa meglepetésektől mentesen szemléletes. Az idegen szavakat lefordítja, magyarázza (így a stipendiumot vagy a differitst), a pragmatica sanctio viszont magyar jelentése nélkül maradt, s a fiataloknak talán azt is el lehetett volna mesélni, hogy mi a pontos jelentése pl. a „két láncot örökölt” . . . mondatnak. A jól gördülő szöveget ritkán megakasztja egy-egy csikorgó publicisztikai klisé: „síkra szállt, . . . a kiúttalanság rányomta bélyegét . . .”.

Égésében a könyv eleget tesz feladatának, közelebb segíti zsenge olvasóját az íróhoz.

Kovács Kristóf András

Kodolányi János: Szív és pohár. Bp. 1977. Magvető K. 367 l.

Alighanem egyik legkirívóbb sajátossága a két világháború közötti magyar esszének, hogy az írást indító aktuális alkalom mindig időtlen távlatokba tágul. Az íróknak láthatólag szűk minden olyan tér, amelyre csak egy kérdés címkeje ragasztható. A lehetséges szétágazások és kapcsolatok esetenként jobban érdeklik őket, mint egy-egy mű vagy érdekes kérdéscsoport centrális magja. Kodolányi János: *Szív és pohár* címmel egybegyűjtött bírálati és tanulmányi akként kötődnek az említett jellegzetességekhez, hogy ő is sokszor szívesen beszél (látszólag) másról, hogy azt sűrítse cikkeibe, ami leginkább foglalkoztatta.

Ez nem jelent egyet az analízis elhanyagolásával. Sőt, Kodolányi bírálati és cikkei induló pontját mindig a szükséges részletességgel megvizsgálja, részeire bontja, hogy így teremtsen alapot ahhoz, ami feltétlenül sajátja. Móricz Zsigmond: *Tündérbkert – Pillangó* c. könyveiről szólva hosszan fejtegeti Debrecen kultúrtörténeti szerepét, hogy azután erre állítva mondhasa el, miért „csodálatos” a két mű. Egyéni utat látunk ekként Kodolányi írásaiban: a tárgyi elemek soravétele után legtöbbször kísérletet tesz eszmék, elméletek irányába történő emelkedésre.

Válogatott kritikáiban és tanulmányaiban az *osztályszemlélet* jelentkezése hamar felismerhető. Ennek okai közül eléggé ismert az a tény, hogy a húszas évek végén *A falu szociális viszonyait* elemző író kapcsolatba került a Bartha Miklós Társasággal. A kötetben is olvasható írás szociológiai érzékenységgel beszél a falvak szoci-

ális keresztmetszetéről, tapasztalatai alapján és külhoni példákhoz mérve vonja le a tanulságot, hogy az, ami van, nem jó, meg kell változtatni. Nem véletlen így, hogy Kodolányi neve ez időben a „baloldaliak” jegyzékének élén szerepelt, s többen megjegyezték róla, hogy erőteljesen tájékozódott a dialektikus materializmusról. Elméleti jártasságának egyik szép példája a *Baloldaliság – a marxista kritika gyermekbetegsége*. Világosan látta, hogy az akkori viszonyok között mily nagy szükség volt *realis* kritikára. Realitás alatt a valósághoz történő viszonyítást érteve. Érdemes idézni megállapításainak egyik passzusát: „Objektív figyelemben kell részesítenie a valóságot, a tényeket kell csoportosítani, a valóságra kell következtetéseit felépítenie. Szemléleti módjában dialektikusnak kell lennie, ez az egész dolog lényege” (266. l.). Természetesen akkor, amikor konkrét tanácsokat, valamiféle szabálygyűjteményt, követelményrendszert próbál összegezni, megállapításai vitathatóvá lesznek. Cikkeiben nem is annyira a konkrét igények, inkább az *elvek* érdekesek, hogy a bírálatban az impresszionisztikus hangnemnek – ahogy ő mondja „lírai kitéréseknek” – és a türelmetlenségeknek meg kell szűnniök. Vagyis a kritikában a stratégia és a taktika különbözőségének figyelembevételét elengedhetetlennek tartja. Ami az ő szavaival azt jelenti, hogy a bíráló az abszolút teljességet a relatív teljességgel összeméri és megmutatja azokat a módokat, amelyek az abszolút teljességet megközelíthetővé teszik, adott körülmények és követelmények között (270. l.).

Kodolányi cikkeiben mindig világosan körülhatárolta (vagy megmagyarázta) az általa használt fogalmakat. Ez különösen abban a helyzetben értékelendő nagyra, amikor hivatalosan vagy kevésbé tudatosan kísérleteket tettek szavak tartalmának egybemosására. Egyik 1938-as írásának az volt a célja, hogy a „népi” és a „völkisch” különbségét érthetővé tegye. Amire – mint a cikkből kiderül – az indította, hogy oly jelenségeket látott, amelyek az általuk kezdeményezettekkel ellentétesek. Magyarán az eszmei import ellen lépett fel, amely megszüntetheti a „magyar lényegét”. Elvszerű és következetes kiállással zárta gondolatmenetét, hogy nem hamis ünnepek népi-nemzeti megújulását akarták, hanem a munka csendjében megteremthetőt (329. l.)

Világirodalmi tájékozódását a *Szív és pohár*-ban a *Makszim Gorkij 60 éves* c. írása mutatja. Nyilvánvaló, hogy az említett osztályszemlélet okán ragadta meg az alkalmat, hogy felvillantssa

azt az utat, amelyet Gorkij a szervezkedő proletariátus ábrázolásáig megtett. Itt is – híven céljaihoz – fogalmainak lehetőség szerinti pontos értelmezését adja. Vitázik azokkal, akik az orosz íróban pesszimizmust látnak, mondván, nyomorúságos helyzetek feltárással és nyomorgó alakok megrajzolásával a változtatás igénye csendül ki műveiből. Gorkij példáját szegezte szembe azokkal, akik egyéniségüket féltették, „elefántcsonttoronyuk” összedőlésétől tartottak, s azzal együtt a kultúra, a szépség és szellemiség összeomlását jósolták. Kodolányi (1933-ban) eszenciálisan fogalmazott. „El kell veszítenünk önmagunkat, hogy végre önmagunkra s az új emberi közösségre találjunk” (103. l.).

A *Szív és pohár* első részében tizenegy írás szól Móricz Zsigmondról, mintegy harmada a fejezetnek. Ez a számszerűség eleve figyelmeztet, hogy két író közötti kapcsolat jelentős a kor irodalmi viszonyaiban. Ismert tény, hogy Kodolányit a *Nyugathoz* Móricz személye kötötte. A folyóirat 1924-es évfolyamában kritikát írt *A tűznek nem szabad kialudni* c. Móricz-kötetről s abban a háborús novellák méltatásakor ítéletet mond az ellenforradalmi rendszer kezdeti időszakáról. Amikor Móricz a lap szerkesztője lett, szorosabbá vált kontaktusuk, így érthető, hogy Kodolányi a bírálataiban mindig nagy elismeréssel szólt róla. A tizenegy cikkben némi emelkedettség érzékelhető, pontosabban, olyan előfeltevés érződik, hogy amit Móricz alkot, az csak kiemelkedő, jellegzetes, tökéletes, csodás stb. Anélkül, hogy ütköztetni akarnám megállapításaikat, utalnom kell itt arra, hogy mennyire más és mennyivel kritikusanabb volt Németh László a Móricz-művek olvasásakor. Az *Esőleső Társaság* novelláiról azt mondja, hogy az író nagy alkotásai mellett „hulladékdomb”, a

művész kényelmes nyújtózkodása, de – teszi hozzá – ez is jellemző, mert az ilyen kötetek pongyolasága mutatja meg, mi az, amit álmában is tud (*Két nemzedék* 106. l.) Ezzel szemben Kodolányi arról ír, hogy „egy nagy író éleslátásának dokumentuma ez a könyv, (...) egy korszaké, egy országé is” (84. l.). Mindezzel – újra hangsúlyozom – nem az egymás elleni kijátszás volt a célom, hanem annak felvillantása, hogy Kodolányi Móriczról túlzottan személyes hangnemben, olykor „lírai kitörésekkel” szólt, nem tudván megszabadulni azoktól a hibáktól, amelyeket elvi írásaiban csokorba gyűjtött. Nem mondható teljes bizonyossággal, hogy ez negatívum. Azért nem, mert így bepillantást kapunk az írói gondolatvilág egyik részterületére. Hozzá kell tenni, volt kölcsönösség a személyes hangvételi értékelésben. Móricz 1932-ben, Kodolányi szerzői estjén, mondotta többek között: „Csodálatos tűz van benne, az örökké égő tűz szikrája élteti, s ez a szikra éget és perzsel, és sokszor magával ragad. Egy különös embertípus, a társadalmi keresztút harcosa, aki ha a múltba néz, a konzervatív üszkös gerendákra figyelmeztet, ha a jövőbe néz, a rosszul ácsolt oszlopokra szeret mutatni.”

A *Szív és pohár* olyan válogatás Kodolányi írásaiból, amelyből az érzékeny kritikusi és az elveiért szenvedélyesen szóló közíró vonásai tárnak fel élesen. A kötet alapján kialakuló képnél sokkal *ellentmondásosabb* volt a valódi, de problémaérzékenységét jól dokumentálják a könyv cikkei. Azt, hogy odafigyelt a társadalmi igazságtalanságokra, írt róluk, sőt, megoldásukra (pl. a *Finnországi jegyzetek* a magyar parasztsorsra) is kereste a lehetőségeket.

Laczkó András